

Етномаргінальна субкультура (спроба соціологічного аналізу)

Анотація

В українському суспільстві має місце специфічне соціальне явище. Трьохсотлітні потуги правителів Російської імперії, СРСР сформували в етносоціокультурній структурі українського суспільства особливу етнічну субкультуру. За іманентними їй вимірами специфічну природу цієї етнічної субкультури найадекватніше відображає термін «маргінальність». Етномаргінальна субкультура є деструктивним чинником розвитку системної кризи українського суспільства.

Ключові слова: етнос, субкультура, маргінальність, етномаргінальна субкультура, трансформування, етносоціокультурна система.

Y. M. Balanovskiy

ANNOTATION

Ethnic marginal subculture – a manifestation form of the societal crisis

In the Ukrainian society there is a specific phenomenon. Three hundred years of efforts of the Russian Empire formed a specific ethnic subculture in the ethnocultural structure of the Ukrainian society. According to immanent dimensions the specific nature of this ethnic subculture is most adequately expressed by the term «marginality». Ethnic marginal subculture is a destruction factor of the development of systemic crisis of the Ukrainian society.

Key words: ethnos, subculture, marginality, ethnic marginal culture, transformation, ethnocultural system.

Аннотация

Статья посвящена анализу существующего в украинском обществе специфического социального явления. Трехсотлетние усилия Российской империи, СССР направленные на ассимиляцию украинского народа сформировали в этносоциокультурной структуре украинского общества специфическую этническую субкультуру. За имманентными ей характеристиками особенности природы этой субкультуры адекватно отражает понятие «маргинальность». Этномаргинальная субкультура – деструктивный фактор развития системного кризиса в украинском обществе.

Ключевые слова: этнос, субкультура, маргинальность, этномаргинальная субкультура, трансформирование, этносоциокультурная система.

Аналіз змісту монографій, публікацій у періодичних фахових виданнях з суспільних дисциплін свідчить про те що, по-перше, основним предметом дослідження вітчизняної соціології є актуальний стан українського суспільства. По-друге, в загальному, цей стан визначається нею як перманентна криза. Різні аспекти кризового стану, в якому сьогодні знаходиться Україна, знайшли своє наукове осмислення, інтерпретацію в розвідках С.Макеєва, В.Танчера Є.Головахи, В.Тарасенка, М.Михальченка С.Катаєва, В.Ворони, В.Городяненка, Л.Ази. Однак, на думку автора цієї статті, допоки за межами дослідницького поля української соціології залишається надзвичайно важливий аспект, специфічний нюанс цього стану, а саме відсутність етносоціокультурної солідарності у тій соціальній спільноті якою є український етнос.

Природа системної кризи, що має місце в українському суспільстві не буде всебічно проаналізована, а відтак глибоко, сутнісно пояснена, якщо до уваги не взяти її етносоціокультурний аспект. І, дійсно, якщо, наприклад, аналізувати чинники, що у соціальному аспекті поляризують українську етнічну спільність то, на перше місце серед них виходить не стільки майнова нерівність, хоча і вона, звісно що є кричущою. Розбіжність, діаметральна протилежність в інтересах і потребах тієї етносоціокультурної спільноти, якою є українська нація, а отже і наростання, загострення протиріч у ній відбувається у тому разі, коли йдеться про етносоціокультурні, тобто духовні, світоглядні характеристики. Наприклад, про статус російської, як другої державної мови. Тобто, етносоціокультурний фактор розмежовує українську етнічну спільність, яка є об'єктом дослідження у цій розвідці, як мінімум на дві групи. Він загострює суперечності між цими групами, призводить до наростання кількості конфліктів між ними, поляризації позицій сторін. Або, іншими словами, єдина етносоціальна спільність якою є українці, в прямому розумінні розпадається, руйнується в етносоціокультурній площині. На цьому підґрунті формуються суперечності, антагонізми в інших сферах їх спільного (суспільного) життя, зокрема, наприклад, у політичній. Особливо яскраво політичний антагонізм виявляється під час виборів органів влади загальнодержавного рівня, тобто Верховної Ради і Президента України. Західні, Північні і Центральні області переважно віддають свої голоси за національно-демократичні, проукраїнські політичні сили. Всупереч цій частині України Південно-Східний регіон більше симпатизує авторитарним, проросійським політикам.

Названа обставина вказує на те, що і науковий пошук слід здійснювати саме у етносоціокультурному ракурсі. Суспільним дисциплінам потрібно дати відповідь на низку надзвичайно болючих, життєво важливих питань. Що примушує певну частину етнічних українців (тут важливо підкреслити саме українців, автохтонного, титульного, чисельно домінуючого в Україні етносу, а не росіян чи будь-яких інших етнічних меншин із тих, що проживають на теренах України), домагатися того, щоб в утвореній українським етносом державі статус державної мала не їх рідна, а чужа їм мова? Чому ця частина українців таким чином прагне знищити власне не тільки українську мову, але і українську націю, як етносоціокультурну спільність? Чому ця ж сама соціальна

група, по суті заперечує державний суверенітет і територіальну цілісність України? Які чинники роблять її чужою серед своїх? Що спонукає представників цієї групи бути своїми для чужих? Тобто, перед, у першу чергу соціологією, постає завдання пояснити структуру, механізм, поширеність, гостроту тощо, того явища, характеристики якого певним чином окреслені у змісті сформульованих вище питань.

На думку автора цієї розвідки констатовані попередньо факти певним чином окреслюють абрис специфічного соціального явища. Сутність його полягає у тому, що в етносоціокультурній структурі українського етносу протягом відносно тривалого історичного часу сформувалася специфічна етнічна субкультура. Іншими словами, автор пояснює розкол єдиної етнічної спільноти, що нею є українська нація, існуванням в її структурі специфічного елемента, етномаргінальної субкультури, а відтак, етномаргінальної соціальної спільноти. Ця субкультура є чинником, що здійснює деструктивний вплив на розвиток і українського етносу, і українського суспільства, як поліетнічного утворення, і української держави. Особливо руйнівним цей вплив стає в умовах глибокої системної кризи, в якій українське суспільство знаходиться сьогодні.

В українській соціології однак, ще не було здійснено жодної спроби бодай довести наявність такої субкультури. Годі вже казати про потуги розкрити її структуру, пояснити механізм зародження, відтворення, тобто інтерпретувати природу цього соціокультурного явища. Принаймні автору цієї розвідки про такі спроби нічого невідомо. Етномаргінальна субкультура для вітчизняних суспільних дисциплін залишається своєрідною «Terra inkognita». Звісно, що через це проблема (наявність в етносоціокультурній структурі українського етносу етномаргінальної соціальної спільноти) не може бути розв'язаною. Замовчування фактично існуючого розколу у першу чергу української нації, а потім і суспільства з питань державного суверенітету і територіальної цілісності України, права українського етносу на відтворення ним своєї етнічної самобутності, ідентичності, самого його існування в створеній ним державі не стане чинником вирішення цієї колізії. Навпаки, за такого світоглядного, методологічного підходу проблема залишається поза увагою широкого загалу, вона не вивчається, зокрема суспільними науками, а відтак в їх теоретичному арсеналі, у тому числі це стосується і соціології, відсутні будь-які достатньо ґрунтовно розроблені наукові рекомендації щодо її розв'язання. Відкладати вирішення цього завдання означає не що інше як накопичувати потенціал його негативного впливу на поступальну динаміку суспільства. Таким чином, по суті ставиться під загрозу сама можливість існування як суверенної української держави так і української нації. Констатація цього об'єктивного факту засвідчує життєву необхідність, надзвичайно високу практичну цінність пропонованого у цій розвідці напрямку досліджень, розробки рекомендацій, спрямованих на усунення негативних наслідків існування в етносоціокультурній структурі української нації етномаргінальної субкультури.

Ця обставина робить пропоновану увазі науковців, широкого суспільного загалу розвідку особливо актуальною, злободенною. Адже у тому разі, коли буде науково доведено факт існування в структурі українського етносу етномаргінального утворення, пояснена його соціальна природа з'явиться нова можливість впливу на перебіг рівня згуртованості української нації в українському суспільстві, мінімізації негативних наслідків існування цієї субкультури. Сформульована теоретична концепція стане своєрідним інструментом вирішення надзвичайно важливої для українського суспільства проблеми. Тому, що відмова від дослідження етномаргінальної субкультури, тобто ігнорування наявності в етносоціокультурній структурі української нації цієї етносоціокультурної спільності, означає по суті те, що український етнос, або не має достатнього інтелектуального потенціалу, щоб зрозуміти існуючу проблему, або ж не має волі до її вирішення і таким чином «ховає голову в пісок» від розв'язання завдань пов'язаних з її існуванням. Науково обґрунтоване доведення факту буття цієї субкультури вимагає її вивчення комплексом суспільних дисциплін, а, отже, і соціологією. Таке дослідження має завершитися розробкою рекомендацій, покликаних подолати негативний вплив цього явища на по-перше, етносоціокультурну структуру українського етносу і, по-друге, на поступальний соціально-економічний розвиток українського суспільства в цілому.

Окреслена проблема є складною і багатогранною, а, відтак, охопити аналізом усі її аспекти у форматі однієї статті практично неможливо. З цієї причини у пропонованому дослідженні, по-перше, акцентується її злободенність, по-друге, пропонується теоретичне визначення сукупності найзагальніших ознак етномаргінальної субкультури, по-третє, обґрунтовуються її емпірично фіксовані виміри. Через розв'язання кожного із цих завдань буде досягнута стратегічна мета розвідки, яка полягає у тому, щоб через аналіз емпіричних даних довести наявність в українському суспільстві етномаргінальної субкультури. Тобто, автор розвідки висуває гіпотезу, згідно з якою в структурі української етнічної суперкультури сформувалася специфічна, етномаргінальна субкультура, а відтак, етномаргінальна соціокультурна спільність. Соціальна спрямованість етномаргінальної субкультури, сформованої в українській етнічній суперкультурі, виявляється через зміст її ціннісних орієнтацій. Уявлення про масштаби явища етномаргінальної субкультури в структурі української етнічної суперкультури можна сформулювати на підґрунті аналізу результатів останнього, того що проводився у січні 2001 р., перепису населення України.

Доведення цієї гіпотези потребує розв'язування кількох конкретних дослідницьких завдань. Першим із них стане аналіз змісту, понять «етнос» та «нація». Потреба у цій процедурі визначається тим, що тільки на підґрунті такої інтерпретації можна буде встановити методологічну обґрунтованість дослідження етносу як певної етносоціокультурної системи. Позаяк український етнос знаходиться на тому історичному етапі свого розвитку і в тому якісному стані, що позначається категорією «нація», то виправданим буде

пояснення змістовного наповнення і цього поняття. З цією метою звернемося до соціологічних довідників. «Соціологія: словник термінів і понять» стверджує, що етнос – це «позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об'єднаних спільним походженням (реальним або міфічним), культурою (або деякими її елементами,) мовою (часто, але не завжди), історією (справжньою або вигаданою), традиціями і звичаями, самосвідомістю та етнонімом (назвою).» [1, с.103]. Інше джерело «Соціологія: терміни, поняття, персоналії» вважає, що це «особливий вид спільноти людей, яка утворилася історично й є особливою формою їхнього колективного існування. Ця спільнота формується й розвивається об'єктивним історичним шляхом, вона не залежить від волі окремих людей, які до неї входять, і здатна до стійкого багатовікового існування за рахунок самовідтворення. Основні якісні характеристики етносу – мова, специфічні елементи матеріальної та духовної культури (звичаї, обряди, норми поведінки), релігія, самосвідомість.» [2,с.117]. «Короткий словник з соціології» етносом називає «історично сформовану на певній території стійку сукупність людей, яким притаманні спільні риси і стабільні особливості культури (включно з мовою) і психіки, а також усвідомлення своєї єдності та відмінності від інших подібних утворень (самосвідомість).» [3,с.464]. Цієї ж методологічної позиції дотримується і український соціолог Л.Аза, яка заявляє:«Відомо, що будь-яка етнічна культура завдяки певним нормам, цінностям, ідеалам формує свій особливий культурний соціум, свою форму соціокультурного спілкування, свої морально-етичні засади суспільного життя, включно з власними типами мислення, ціннісними орієнтаціями, які спираються на притаманне конкретному етносу самобутнє світосприйняття.» [4,с.204] І, нарешті, Е.Д.Сміт вважає, що етносам властиві (хоча й різною мірою) шість найважливіших ознак: 1. Власне ім'я, аби мати змогу ідентифікувати себе та говорити про «суть» спільноти; 2. Міф про спільне походження, який містить ідею спільного витоку у часі та просторі і який дає етносу відчуття уявної спорідненості; 3. Спільна історична пам'ять; 4. Один чи кілька елементів спільної культури (які, як правило, включають релігію, звичаї, мову); 5. Прив'язаність до Батьківщини – землі, на якій етнос не обов'язково проживає фізично, – важлива символічна прив'язаність до землі предків, як маємо у випадку діаспорних народів; 6. Усвідомлення своєї єдності, принаймні у якоїсь частини населення. [5,с.23].

В усіх цитованих джерелах перераховані найзагальніші характеристики етносу, як специфічної (етнічної) соціальної спільноти. Названі вище виміри відмежовують етнос від інших типів соціальних спільнот. Наприклад, професійних, поселенських, конфесійних тощо. Однак етноси відрізняються не тільки від не етносів, їм властива і власна якісна специфіка. Тобто, етносам притаманні такі виміри через які вирізняються ті або ті особливі типи етнічних спільнот. Етносоціологія виокремлює, наприклад, такі історичні типи етносів: «рід», «плем'я», «народність», «нація». Кожен із цих типів належить до класу етнічних спільнот, але кожен із них має характеристики, які відокремлюють його (у межах класу етнічних спільнот) від інших типів спільнот цього ж таки

класу. Отже, дефініції «етнос» і «нація» своїм змістом охоплюють характеристики об'єктів одного і того ж класу. У першому понятті йдеться про найзагальніші, у другому – про окремі, особливі виміри визначеностей, ще раз підкреслимо, одного і того ж класу. Етноси у процесі свого історичного буття розвиваються, послідовно змінюються, зазнають певних перетворень, звісно що від цього не перестають бути етнічними спільнотами. Сформувавшись у формі роду, через дію різного роду чинників з часом вони набувають якихось одних вимірів, втрачають деякі інші й таким чином рухаються до нових форм свого буття. Цей об'єктивний факт і знайшов своє адекватне відображення на понятійному рівні, у змісті перерахованих вище дефініцій.

У пропонованому дослідженні йдеться про український етнос. За об'єктивними характеристиками, яких цей особливий вид соціальних спільностей набуває у процесі свого історичного розвитку, український етнос знаходиться в тому якісному стані, що відповідає характеристикам категорії «нація». Отож під нацією у нашому дослідженні розуміється історичний тип етнічної спільності. Або, іншими словами, дефініцію «нація» автор цієї розвідки наповнює традиційним для української соціології змістом. Так, як це роблять, наприклад, А.Пономарьов і О.Нельга, котрі стверджують: «Нація – це водночас особливий стан та певний історичний етап розвитку етносу, пов'язаний з творенням національно-державних символів та атрибутів, національно-державної самосвідомості, загальнонаціональних інтересів, національної ідеї і національної культури.» [6, с.347]. Така інтерпретація означає, що нації притаманні ті загальні ознаки, які є підґрунтям віднесення її до категорії етнічних соціальних спільностей і, зокрема, те що нації є специфічними етнічними культурами. Або, іншими словами, логічно виправданим буде аналіз нації, як особливого (історичного) типу етносоціокультурної системи.

Ще раз підкреслимо, аналіз змісту визначень етносу та нації доводить, що у кожному із них атрибутом цих утворень називається специфічна (визначена етнічними вимірами) культура. А це означає – будь-яка етнічна соціальна спільність, безвідносно до того історичного типу з яким вона ототожнюється, може досліджуватися як етносоціокультурна система.

Тут доцільно буде пояснити взаємозв'язок сутностей, що позначаються термінами «етносоціокультурна система», «соціокультурна система» та «система». Етносоціокультурна система є окремим видом соціокультурних систем. У свою чергу соціокультурна система розуміється як специфічний вид соціальних систем. Особливість соціокультурних систем полягає у тому, що елементами їх внутрішньої будови є соціальні суб'єкти, що інтерпретуються як форми виявлення певної культури. Наприклад, такими елементами є окремі індивіди, їх групи, через яких виявляються професійна, релігійна, економічна, етнічна тощо культури. У перекладі із грецького термін «система» означає ціле, складене із частин, об'єднання. «Філософський словник» пояснює систему як «сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Системою є кожний предмет або явище реальної дійсності, мислення

і пізнання, які складаються з реально виділених частин, об'єднаних в єдине ціле. Тому найважливішими рисами системи є розчленованість і цілісність. Сукупність якісно визначених елементів становить зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами – внутрішню форму або структуру системи. Природа складових елементів і характер структури системи найрізноманітніші.» [7, с.475-476]. Таким чином етносоціокультурна система тут розуміється як цілісна сукупність етнокультурних елементів, зміст яких виявляється через дії, вчинки, поведінку тих або тих етносоціальних суб'єктів. Взаємозв'язки цих елементів тим чи тим чином структурують етносоціокультурну систему.

Друге завдання зводиться до наукового обґрунтування твердження згідно з яким – категорія «маргінальність» має достатньо широкий евристичний потенціал для того, щоб його змістом відображати специфіку не тільки окремого індивіда або групи, але і певної соціокультурної, а відтак етносоціокультурної системи. З цією метою слід повернутися до історії запровадження в соціології названої дефініції.

У науці про суспільство поняття «маргінальність» запровадив один із засновників, провідний теоретик Чиказької школи соціології Роберт Езра Парк. У розвідці «Міграції людей і маргінальна особа» (1928 р.) поняттям «маргінальна особа» він позначає специфічний соціальний тип особистості, той, що формується на стикові, межі полярних культур: «У той час, коли стіни середньовічних гетто були зруйновані і євреї отримали дозвіл брати участь в культурному житті народів, в середовищі яких вони знаходилися, – сформувався новий тип особистості, а саме – культурний гібрид, людина, що користується культурою і традиціями двох окремих народів, яка ніколи не бажає, навіть коли б їй це було дозволено, повністю покінчити із своїм минулим, традиціями і одночасно ніколи повністю не прийнята, через расові забобони в новому суспільстві, де вона намагається знайти місце. Вона на межі двох культур і двох суспільств, що ніколи повністю не змішуються і не взаємопроникають. Емансипований єврей був і є історично, типово маргінальною людиною, першим космополітом і громадянином світу.» [8, р.892].

Тобто, в інтерпретації американського соціолога, маргінальна людина – це індивід, що знаходиться на межі різних соціокультурних середовищ, особа, яка тільки частково входить до кожного із них. З одного соціокультурного середовища (того, в якому відбувалася первинна соціалізація) така людина виходить, пориває з ним певну множину зв'язків, наприклад, територіальних, громадянських, економічних тощо. Однак зміст соціальних норм та ціннісних орієнтацій інтеріоризованих індивідом у середовищі первинної соціалізації одночасно і одноразово не зникає, а протягом певного часу продовжує зберігатися в його свідомості та виявлятися через його дії, вчинки, поведінку. Водночас такий соціальний суб'єкт намагається інтегруватися в нове для нього соціокультурне середовище. Отож засвоює новий зміст соціальних норм та ціннісних орієнтацій. Проте зміст нормативно-ціннісної системи

інтеріоризованої соціальним суб'єктом в середовищі первинної соціалізації не співпадає із змістом того соціокультурного середовища, до якого він прагне увійти. Ця обставина стає причиною того, що середовище реципієнт, через зміст соціальних норм і ціннісних орієнтацій інтеріоризованих неофітом в середовищі первинної соціалізації, тобто, середовищі донорі, і об'єктивований через дії, вчинки, поведінку в новому соціокультурному середовищі, ідентифікує його як чужорідну соціокультурну тканину. Адже така особа є носієм нормативно-ціннісної системи, полярність якої має відмінне чи навіть діаметрально протилежне значення відносно до того середовища, в яке вона прагне інтегруватися. Відтак неофіт, принаймні частково (а саме, в обсязі тих соціальних норм і ціннісних орієнтацій середовища первинної соціалізації, зміст яких є іншим порівняно із змістом форм соціального впорядкування цільового соціокультурного середовища) відторгається, не приймається новою для нього соціокультурною системою.

Риси маргінального індивіда достатньо повно і чітко виписані Р.Парком. Найвідоміший теоретик Чиказької школи соціології підкреслює, що «в житті маргінальної людини період кризи відносно постійний...Зазвичай, маргінальна людина має змішане походження, як мулати в США або євразійці в Азії...людина змішаного походження живе в двох світах, у кожному із яких вона більше або менше чужа.» [9, р.893]. Ці ж риси маргінальної особи підкреслюють і ті соціологи, що продовжили парківську традицію вивчення явища соціальної маргінальності. Ось як, наприклад, про це говорить довідник «Современная Западная социология»: «В американській соціології зберігаються традиції номіналістичного підходу до проблеми маргінальної особи з яскравою її психологізацією». «Маргінальна особа – індивід, який, інтеріоризував певну множину цінностей двох або більше соціокультурних систем що конфліктують, типово відчуває дискомфорт і часто демонструє поведінку, що перетворює його в своєрідну анафему для всіх систем.» [10, с.175]. Це ж джерело засвідчує, що «Західноєвропейські, зокрема французькі, дослідження особистості маргінального типу, надають певної уваги особливостям його поведінки – девіації, пасивності (або ж навпаки агресивності), аморальності і таке інше, що проявляються на рівні міжособистісних відносин...» [11, с.175]. Тобто, американський соціолог соціальну маргінальність досліджує у соціально-психологічній площині. Як стверджують автори колективної монографії «Маргінальність в сучасній Росії»: «У Парка поняття маргінальність (від латинського *marginis* – край, границя, межа) позначало становище індивідів, що знаходилися на межі двох різних культур, що конфліктують між собою, і використовувалося для вивчення наслідків не адаптації мігрантів, особливостей становища мулатів і інших «культурних гібридів». [12, с.27]. Іншими словами, увага американського соціолога більше акцентується на психологічних аспектах соціальної маргінальності.

Однак, серед вимірів соціальної маргінальності є і такі, що роблять можливим аналіз цього явища і в інших ракурсах. Соціальну маргінальність можна зокрема вивчати не тільки в психологічній площині, як визначену

соціокультурними чинниками поведінку індивіда, що через незавершений характер мобільності, переміщення знаходиться на межі соціокультурних середовищ, і у зв'язку з цим не може адаптуватися до життя в жодному із них. Явище соціальної (соціокультурної) маргінальності можна осмислювати і в іншому аспекті. Пропонований автором цієї розвідки методологічний підхід предметом дослідження робить не специфіку поведінки окремого індивіда, що потрапляє в становище на межі соціокультурних середовищ, – у новій методологічній стратегії аналізується особливий якісний стан, що його система соціальних норм і ціннісних орієнтацій, тобто соціокультурна система набуває у процесі перетворення, переходу від первісного до цільового стану. Зразком такої системи може бути, наприклад, та соціокультурна система, що її парківський індивід засвоює в процесі первинної соціалізації. Адже переміщення індивіда з одного до іншого соціокультурного середовища, входження в нього, «злиття» з ним в нерозривну (соціокультурну цілісність) у певному ракурсі постає процесом перетворення системи соціальних норм і ціннісних орієнтацій, інтеріоризованих у вихідному соціокультурному середовищі, в систему соціальних норм і ціннісних орієнтацій цільового соціокультурного середовища. Позаяк трансформування є процесом, це означає, що перетворення відбувається протягом певного часу. Адже, у темпоральному аспекті процес є певною послідовністю станів і їх змін. Полюсами цієї послідовності є первісний або вихідний та цільовий чи проєктований стани. Усі ті стани системи, що знаходяться між цими своєрідними полюсами є проміжними відносно до них, а, отже – маргінальними.

Тобто, дослідження явища соціальної маргінальності у тій площині, який пропонує автор цієї розвідки, тісно пов'язане з цілеспрямованою трансформацією, перехідним процесом. На актуальність дослідження перехідних процесів ще на початку 90-х років ХХ століття вказував А.Пригожин. У своїй розвідці «Сутність перехідних процесів» він ставить «завдання виявити сутність перехідних механізмів, створити чітке уявлення про вихідну якість і про очікувану та сформувати зв'язок між тим і іншим, надійну проміжну ланку. Це завдання за всієї його очевидної важливості, конкретно раніше не ставилося і не вирішувалося» [13, с.97]. Специфіка перехідного періоду стала предметом уваги і в українській соціології. Наприклад, Н.Соболева, у розвідці «Соціологія суб'єктивної реальності» відзначає: «Перехідний період у розвитку суспільства відрізняється від стабільних періодів саме тим, що, з'єднуючи два стани соціальної системи, має певні відмінності як від одного, так і від іншого, має власну природу.» [14, с.264]. Отже, в цитованих джерелах йдеться про перехідний період, як певний темпоральний відрізок у межах якого вирізняється особливий якісний стан системи, той, якого його вона набуває, коли у процесі перетворення знаходиться у проміжку між вихідним і цільовим станами. Природа цього стану, а саме поєднання ним окремих характеристик первісного і цільового станів і, водночас відмінність системи у такому проміжному стані, як від

первісної так і цільової вирізняє частково трансформовану соціокультурну систему в особливий тип соціокультурних систем. Тобто, цілком виправдано буде стверджувати існування особливого – проміжного типу соціокультурних систем. Характеристики цього особливого типу соціокультурних систем своїм змістом найповніше, найадекватніше і відображає поняття «маргінальність».

Принагідно тут слушно буде зауважити, що всякий перехідний стан соціокультурної системи у межах процесу її цілеспрямованого трансформування від початкового до проектного стану є маргінальним. Але, маргінальною соціокультурна система може стати не тільки через її цілеспрямоване трансформування. Тут мається на увазі та обставина, що в маргінальному стані може знаходитися така соціокультурна система, яка не перетворюється, а формується на «стиківі» двох інших, полярних за своїм нормативно-ціннісним змістом соціокультурних систем. Тобто, за такої обставини кожна із полярних соціокультурних систем в особливий спосіб відтворює в новоутвореній системі частину із елементів своєї структури і у цьому ракурсі стає їй тотожною. Сама ж новоутворена система через свою часткову тотожність кожній із систем причетних до її утворення є своєрідною проміжною ланкою між ними, знаходиться на узбіччі кожної із них. Водночас, як своєрідна цілісність новоутворена система якісно відрізняється від окремих ланок своєї внутрішньої будови. Іншими словами, хоча новоутворена соціокультурна система і має елементами своєї внутрішньої будови соціальні норми і ціннісні орієнтації вироблені в інших соціокультурних системах, як своєрідна цілісність вона відрізняється від тих систем, які, через окремі ланки своєї структури, є їй тотожними.

Поверненню до аналізу процесу трансформування системи соціальних норм і ціннісних орієнтацій, що мають етнічно визначений зміст повинне передувати пояснення того, що розуміється під трансформуванням етнічної соціокультурної системи. Тобто, потрібно пояснити, яким змістом наповнюється поняття «трансформація етносоціокультурної системи». Щодо терміна «трансформація», то «Словник іншомовних слів» надає кілька його тлумачень. Відносно до контексту, в якому він буде використовуватися, актуальним є перше із них «1) зміна, перетворення.»[15, с.903]. Інше джерело «Соціологія: словник термінів і понять» вкладає у цю дефініцію такий зміст «Трансформація (лат. *transformatio* – перетворення) – сукупність економічних, соціальних, політичних процесів, які ведуть, насамкінець, до нової якості соціальної системи».[16, с.306]. Отже, трансформація етносоціокультурної системи відбувається у тому випадку, коли, по-перше, змінюється кількість (зростає чи зменшується) її елементів. По-друге, коли вони наповнюються новим змістом. І перше, і друге врешті решт приводить до зміни взаємозв'язків, взаємозалежностей, взаємодій ланок внутрішньої будови. Тобто, структура етносоціокультурної системи трансформується або, іншими словами, етносоціокультурна система одного типу перетворюється в іншого типу етносоціокультурну систему.

Аналізові процесу трансформування етносоціокультурної системи у контексті нашого дослідження передують зауваження, без якого механізм утворення етномаргінальної субкультури пояснити практично неможливо. Сутність його полягає у тому, що будь-який етнос, тобто етносоціокультурна спільність, крім власне етнічних має ще й низку інших вимірів. Наприклад, стратифікаційних, економічних, політичних, професійних, етичних, конфесійних тощо. Кожен із них є фактором, що певним чином позначається на етнічних вимірах. Тобто етнічні характеристики знаходяться у тісному зв'язку з іншими соціальними вимірами того чи того соціального суб'єкта. Ці, інші, соціальні виміри соціального суб'єкта мають різного ступеня вплив на його етнічні виміри. Тут мається на увазі те, що асиміляційний тиск на певну етносоціокультурну систему через атрибутивні цієї системи позаетнічні виміри, характеризує різний ступінь впливовості. Або, іншими словами, однакової потужності асиміляційний тиск, у різних підструктурах (стратифікаційних, економічних, політичних, професійних, конфесійних тощо) певного етносу має не однаковий рівень ефективності. А це означає, що система соціальних норм і ціннісних орієнтацій, зміст якої визначається її етнічною природою, у випадку її цілеспрямованого трансформування, метаморфоз зазнає у неоднаковому темпі. Тобто, коли певний етнос, отже, етносоціокультурна система цілеспрямовано асимілюється, а це означає трансформується, перетворюється в ту етносоціокультурну систему, яка у цьому разі є суб'єктом асиміляційних дій то етносоціокультурна система, на яку спрямовуються асиміляційні дії, об'єкт асиміляції через процес акультурації окремими ланками своєї структури може запозичити деякі із характеристик етносоціокультурної системи, що в даному разі є суб'єктом дії. Але прагнення до збереження етнічної самобутності, а також інші причини роблять процес асиміляції неповним, незавершеним, частковим. Тобто, метаморфози відбуваються тільки з однією із складових частин етнічної суперкультури, тільки з однією із соціальних страт, соціальних спільнот яка є складовою ланкою структури етнічної спільності. Наприклад, стратифікаційної, професійної, релігійної тощо. Це означає, що в структурі етнічної суперкультури з'являються особливі ланки. Одні із них виходять за межі етносоціокультурної суперсистеми, позаяк із них елімінуються її якісні характеристики. Вони повністю асимілюються, відтак втрачають усі етнокультурні виміри вихідного соціокультурного середовища. Інші, набувають характеру специфічного елемента, який до її внутрішньої будови належить лише частково. Тобто, окрема складова ланка етнічної суперкультури, один із елементів її структури зазнає тільки часткового перетворення. Цей особливий елемент, у своєму змістовному аспекті, належить до етнічної суперкультури, що зазнавала асиміляційного тиску не повністю, а тільки частково. Звісно, що етносоціокультурна система з таким специфічним елементом структури якісно відрізняється від тих етносоціокультурних систем в структурі яких подібних ланок немає. У цьому аспекті вона також є частково перетвореною.

Неповна приналежність частково перетвореного елемента етносоціокультурної системи до структури вихідної системи пояснюється тим,

що іншою частиною свого змісту він відноситься до тієї етнічної суперкультури, яка чинила асиміляційний тиск. Таким чином, в етносоціокультурній системі, що зазнавала цілеспрямованої трансформації через асиміляційні дії домінуючого суб'єкта утворюється така ланка структури, яка із свого вихідного стану (того, що мав місце до початку перетворень) виходить, певних змін зазнає, але цільового, того, що є метою трансформації, не набуває позаяк вона все таки, нехай навіть тільки частково, є елементом структури тієї етнічної соціокультурної системи, яка зазнавала асиміляційного тиску. Такий специфічний, частково трансформований стан названої ланки і є її маргінальним станом. Адже в змістовному аспекті вона тільки частково входить в структуру об'єкта що зазнавав асиміляційного тиску, а іншою частиною свого змісту відноситься до структури суб'єкта асиміляційних дій. Відповідно і та система в структурі якої наявна така частково перетворена ланка внутрішньої будови також є частково перетвореною. Адже вона якісно відрізняється від тієї системи (того стану системи) в якій подібного елемента немає.

Повторимося, у дослідженні явища етносоціокультурної маргінальності буде особливо важливо акцентувати увагу на тому, що у випадку, який аналізується, йдеться про утворення етномаргінальної субкультури в структурі тієї етнічної суперкультури, що була об'єктом асиміляційних потуг. Тобто, досліджується своєрідний анклав, що утворився в структурі етнічної суперкультури – об'єкта асиміляційних дій. Аспектами, що цікавлять дослідника є як власна природа такого особливого елемента, так і його вплив на етносоціокультурну систему. У змістовному відношенні такий сегмент знаходиться на узбіччі первісної етнічної суперкультури. Для зручності аналізу позначимо її як етнічну суперкультуру «А». Ту ж етнічну суперкультуру, яка чинить асиміляційний тиск позначимо індексом «Б». Нарешті, результат взаємодії цих етносуперкультур, позначатиметься індексом «С». Етнокультура С через зміст своїх структурних ланок частково входить до культур А та Б, отже знаходиться на узбіччі кожної із них, але тільки у змістовному. У просторовому аспекті етномаргінальна субкультура, що є специфічним сегментом етнічної суперкультури може знаходитися в будь-якій частині того фізичного простору, в якому має місце буття цієї суперкультури.

Під асиміляційним тиском цей сегмент, як своєрідна найслабша ланка суперкультури, першим зазнає змін. Пояснюється така фрагментарність етносоціокультурного трансформування, як вище уже згадувалося тим, що етнічна культура, яка розглядається у значенні соціальної спільності, одним із атрибутів має власну соціогрупову структуру. Тобто, у складі етнічної суперкультури, а отже найбільшій соціальної спільності вирізняються деякі інші соціальні спільності, наприклад, професійні, поселенські, конфесійні, а ще владні і майнові страти тощо. Така горизонтальна диференційованість і вертикальна стратифікованість цілісної великої етносоціальної спільності стає причиною того, що кожна із названих, нижчого рівня чисельності спільностей, в неоднаковому темпі порівняно з іншими елементами структури великої

соціальної спільності, а також самою великою соціальною спільнотою, інтеріоризує нову (чужу) етнічну культуру. Іншими словами, тут йдеться про те, що в межах етнічної вирізняються ще й інші соціальні спільності. Та або та їх конкретна специфіка і стає чинником, який одні із цих соціальних спільностей схиляє до відносно швидшого порівняно з іншими, засвоєння соціальних норм і ціннісних орієнтацій чужої етнічної культури. Або, по іншому, різні за своїми соціоструктурними характеристиками соціальні спільності піддаються тискові чужої етносоціокультурної системи в різному темпі. Перші відносно швидко, другі набагато повільніше, треті, до етносоціокультурного тиску, що на них чиниться, взагалі виявляють своєрідний імунітет. Тобто, потенція їх опору асиміляції є вищою порівняно із зусиллями асиміляторів, чужа етнічна культура в середовищі таких спільнот практично не проникає.

Подальший аналіз передбачає дві можливі стратегії. У першій із них названий вище особливий частково трансформований, а отже маргінальний елемент структури етнічної суперкультури досліджується як самостійна система. В такому разі йдеться про дослідження структури цієї системи, окремих ланок її внутрішньої будови, їх взаємодій, взаємозв'язків, взаємозалежностей тощо. В другій, предметом уваги дослідження стають зв'язки етномаргінальної ланки з тими етнічними соціокультурними системами до структури яких вони належать тільки частково. Тобто, тут йдеться про взаємодію маргінальної етносоціокультурної системи з тими етнічними суперсистемами відносно до яких вона є підсистемою. Чи, іншими словами, аналізується взаємодія етномаргінальної субкультури з тими етнічними суперкультурами відносно до яких вона є субкультурою.

Як уже було відзначено, етномаргінальна субкультура змістом окремих своїх елементів частково співвідноситься з кожною із етнічних суперкультур, на підґрунті взаємодії яких вона утворилася. Тому відносно до них вона має статус субкультури (підкультури). Водночас це і самостійне, самодостатнє утворення якісно відмінне від тих складових, що стали у певному розумінні підґрунтям для його формування. Відповідно соціальний суб'єкт, що є носієм, своєрідною формою виявлення маргінальної етнічної субкультури, отже системи соціальних норм і ціннісних орієнтацій, набуває значення етномаргінальної спільності, етномаргінального соціокультурного суб'єкта. Цей суб'єкт в етносоціокультурному аспекті тільки частково відноситься до соціальної структури того етносу в якому він сформувався, тобто, субкультури «А», адже іманентні йому соціальні норми і ціннісні орієнтації мають дещо інший (навіть полярний) зміст відносно до нього. Відповідно, таким чином утворена етносоціальна спільність позиціонує себе відносно до корінного, титульного етносу в середовищі якого вона утворилася, як до, принаймні частково, чужорідного їй середовища. Водночас етномаргінальна субкультура не ідентифікує себе і з етнічною суперкультурою «Б». Те, що вона, принаймні у просторовому відношенні, відноситься до етнічної суперкультури «А» породжує деякі її специфічні інтереси і потреби відмінні від інтересів і потреб

етносуперкультури «Б». Отже, логічно виправданим буде стверджувати, що етномаргінальна соціальна спільність, принаймні в аксіологічному аспекті не самоідентифікує себе з жодним із тих етносів, специфічною соціогруповою ланкою структури кожного із яких вона є, тобто ці етносоціокультурні середовища для неї однозначно не є своїми, рідними, близькими. Однак зв'язки етномаргінальної субкультури (С) з етнічними суперкультурами причетними до її утворення можуть бути досить різними, навіть полярними за своєю спрямованістю. Їх конкретний зміст визначається безпосередніми соціальними характеристиками етномаргінальної соціокультурної спільності.

Детальний аналіз чинників стійкого відтворення етномаргінальної субкультури не є метою цього доробку. Однак, його автор вважає необхідним зауважити таке. Для того, щоб етномаргінальна субкультура могла стійко відтворюватися, потрібна постійна дія, постійний вплив зовнішніх відносно такої субкультури чинників. Без зовнішнього впливу етномаргінальна субкультура стійко, у межах тривалого історичного часу відтворюватися нездатна. Пояснюється це твердження тим, що етномаргінальна субкультура, нехай навіть частково, але все таки належить до структури первісної етнічної суперкультури «А». А це означає, що на етномаргінальну субкультуру постійно діє, чинить певний тиск первісна етнічна суперкультура, яка відносно до неї має значення специфічної референтної групи. Дія первісної етнічної суперкультури зводиться до нівелювання етномаргінальної субкультури, тому що вона в структурі етносуперкультури «А» є дисфункціональним чинником. Подібним чином здоровий організм намагається боротися, наприклад, із хвороботворними факторами. Таким чином можна стверджувати, що основною причиною стійкого відтворення етномаргінальної субкультури в структурі первісної етносоціокультурної системи може бути вплив зовнішніх відносно до цієї системи факторів. Ці фактори мають бути достатньо потужними, принаймні настільки, щоб переборювати вплив первісної етносоціокультурної системи, яка намагається трансформувати етномаргінальну субкультуру, зробити її ідентичною етнічній суперкультурі. Отже, логічно виправданим буде твердження, згідно із яким проблема існування етномаргінальної субкультури вирішується (принаймні частково) шляхом усунення впливу зовнішніх відносно до неї чинників. Або, іншими словами, тих зовнішніх відносно до первісної етнічної суперкультури факторів, що спричиняють утворення в її структурі етномаргінального елемента.

Поняття «субкультура» тут застосовується в його традиційній інтерпретації. Тобто цим терміном в даному разі позначається «(буквально – підкультура) – культура окремої соціальної спільноти (групи, класу, регіону, конфесії тощо), що чимось відрізняється від традиційної культури суспільства.» [17, с.612]. Або, іншими словами, субкультура – це «Система цінностей, орієнтацій моделей поведінки, стилю життя будь-якої соціальної групи, що представляє собою самостійне цілісне утворення в межах домінуючої культури.»[18, с.350]. Відповідно, етномаргінальною є така субкультура, яка утворюється внаслідок того, що цілеспрямована трансформація однієї етнічної

суперкультури іншою має незавершений характер. Такого типу трансформування приводить до утворення нової, відносно самостійної етнічної культури, яка у порівнянні з тими етнічними культурами, взаємодія яких привели до її появи має значення під культури або субкультури.

Маргінального стану соціокультурна система набуває за умови її цілеспрямованої трансформації. Адже тільки у цьому разі можна визначити її цільовий стан. Через здійснення процедури визначення сукупності характеристик цільового стану з'являється можливість порівнювати, співвідносити характеристики актуального стану зі станом, що його система мала до початку перетворення та тим, якого вона має набути через трансформаційні дії, реалізацію певної соціальної технології, тобто цільовим станом. Таким чином створюються передумови для встановлення ступеня відповідності актуального стану вихідному та цільовому, кваліфікування його як своєрідної проміжної ланки.

Процес природного розвитку будь-якої соціокультурної системи, тобто процес її саморозвитку заперечує можливість опису характеристик цільового стану. Такий стан у цьому випадку неможливий за визначенням. Адже із процесу природного розвитку елімінується суб'єкт дії, а відтак і цільовий стан системи, що існує в свідомості індивіда як суб'єктивний абстрактний ідеальний образ. Змістом цього образу є сукупність характеристик цільового стану системи. Звісно, що з названої причини у процесі саморозвитку соціокультурної системи визначити маргінальний стан неможливо.

Здійснений теоретичний аналіз стає підґрунтям для твердження: в структурі певного етносу, наприклад, нації може сформуватися етносоціокультурна спільність, яка відносно до нього є частково перетвореною етносоціокультурною системою. Тобто, ця система знаходиться в тому особливому стані, що його було позначено дефініцією «маргінальність». Або, іншими словами, вище було теоретично доведено, що явище етносоціокультурної маргінальності можливе взагалі, як об'єктивне соціокультурне явище. Позаяк будь-яка етносоціокультурна система не має буття поза певними спільнотами людей, то звісно, що й етномаргінальна соціокультурна спільність іншим чином існувати не може. Тобто, етномаргінальна субкультура і відповідно етномаргінальна соціальна спільність, яка є продуцентом і носієм такого типу етнічної культури, існує в структурі певного суспільства як його специфічна складова ланка.

Теоретичне обґрунтування, створення своєрідної ідеальної схеми, моделі етносоціокультурної маргінальності, як соціального явища потребує тепер відповіді на питання, якими є його емпірично фіксовані виміри. Тобто, потрібно віднайти емпірично фіксовані індикатори цього соціокультурного явища, пояснити, через що, у чому саме виявляється етносоціокультурна маргінальність. Іншими словами, тепер йтиметься про онтологічний аспект аналізу етносоціокультурної маргінальності. Для цього, по-перше, потрібно назвати об'єктивні, емпірично фіксовані ознаки, що їх можна було б

кваліфікувати, як форму виявлення етносоціокультурної маргіальності. По-друге, довести наявність цих ознак в українському суспільстві.

Попередньо уже зазначалося, що трансформація соціокультурної, а отже, етносоціокультурної системи здійснюється, серед іншого і через зміни в змісті її структурних елементів. Позаяк атрибутом структури будь-якої соціокультурної системи є ціннісні орієнтації, то це означає, що особливий, проміжний, маргіальний стан етносоціокультурної системи можна визначити шляхом порівняльного аналізу змісту її ціннісних орієнтацій. З цією метою потрібно: а) зафіксувати зміст ціннісних орієнтацій первісної етнічної суперкультури; або, іншими словами, первісного стану етносоціокультурної системи, б) визначити зміст цих ланок структури у цільовій етносоціокультурній системі, в) виявити зміст ціннісних орієнтацій в актуальному стані етносоціокультурної системи, нарешті, г) порівняти виміри змісту ціннісних орієнтацій актуального з вихідним та цільовим станами. Порівняння вихідного та цільового з актуальним станом змісту ціннісних орієнтацій етносоціокультурної системи, у випадку, якщо порівняльний аналіз вкаже на незавершений характер перетворення, дозволить кваліфікувати такий стан цієї системи, як маргіальний.

Тобто, автор розвідки стверджує, – методологічно виправданим буде кваліфікувати певний стан етносоціокультурної системи як маргіальний через порівняння змісту не усієї сукупності елементів, що входять до її структури. Зафіксувати її проміжний (маргіальний) стан у процесі руху від первісного до цільового стану можна і через аналіз змісту кількох, чи навіть однієї із ланок внутрішньої будови. Отже, якщо у вихідному стані зміст ціннісних орієнтацій етносоціокультурної системи наповнюється якимись одними, а в цільовому – чітко визначеними іншими значеннями, то у випадку, коли вихідні виміри змінилися, але не набули проектного характеру, їх, а, отже, етнічну соціокультурну систему в цілому слід кваліфікувати як таку, що знаходиться в маргіальному стані, тобто маргіальну етносоціокультурну систему.

Звернемося тепер до детальнішого аналізу того, що у нашому дослідженні позначається дефініцією «ціннісні орієнтації». Цінності російський соціолог А.І. Кравченко пояснює через їх тісний взаємозв'язок з потребами. «Потреба – стан живої істоти, який відображає її залежність від того, що складає умови її існування»[19, с.64]. Відтак, цінністю для людини є все те, що є умовою її існування, тобто здатне задовольнити її біологічні, соціальні і духовні потреби, без чого вона не може відтворювати себе як біологічний організм і соціальна істота. Отже, потреби та цінності складають своєрідний комплекс. В онтологічному аспекті їх буття здійснюється у формі своєрідного континіуму. Потреби визначають природу цінностей, той або той їх зміст. У свою чергу ті або ті цінності є формами виявлення потреб. Американський психолог Абрахам Маслоу встановив, що потреби людини існують у формі своєрідної ієрархії. Нижній рівень цієї ієрархії складають потреби фізіологічні і екзистенціальні. Своєрідну проміжну ланку – соціальні та престижу, а найвищу – духовні. Відповідно і цінності ієрархизуються аналогічним чином. Отже,

ціннісні орієнтації тут розуміються як «Прийняті особистістю соціальні цінності, що мають значення цілей життя та основних засобів їх досягнення, які є найважливішим чинником, регулювання, детермінації, мотивації особистості і її поведінки.» [20, с.225]. А, це означає, що ставлення до тих або тих сутностей суспільного життя як інструментів задоволення вітальних, соціальних і духовних потреб, себто орієнтація на них як на певні цінності і тлумачиться у цій розвідці як ціннісна орієнтація.

Потреби-цінності нижчого рівня, тобто фізіологічні, для усіх без винятку індивідів залишаються незмінними. Будь-яка людина безвідносно до своєї раси, вірування, гендерної чи професійної тощо приналежності однаково потребує для свого біологічного відтворення їжі, води, сну, певного температурного режиму і таке інше. Що ж до цінностей соціальних то, вони є величиною динамічною. Соціальні цінності змінюються як у процесі життя окремої людини (наприклад, вікова переоцінка цінностей, духовні кризи в творчості видатних митців, науковців), так і суспільства в цілому. Це означає, що у процесі історичного буття соціокультурної системи одні із іманентних їй соціальних цінностей можуть втрачати своє значення, нівелюватися, а інші, навпаки, з'являтися, актуалізуватися, нарощувати свій потенціал. Іншими словами, як об'єктивне соціальне явище система соціальних норм і ціннісних орієнтацій еволюціонує у темпоральному вимірі. Еволюція нормативно-ціннісної системи відбувається не інакше як у контексті суспільного життя людини, через її взаємозв'язки, взаємодії з іншими людьми. Кожен окремий індивід, у процесі соціалізації інтерналізує систему ціннісних орієнтацій і таким чином стає її носієм. Задоволення одних приводить до появи нових соціальних цінностей, зміни змісту нормативно-ціннісної системи. Пояснюється це тим, що одні із ціннісних орієнтацій поступово втрачають свою функціональність, перестають задовольняти нові потреби, натомість з'являються інші, ті що їх задовольняють.

До безумовних цінностей будь-якої етносоціокультурної системи слід віднести: а) Вітчизну, б) етнічну автентичність (самосвідомість), в) етнічну культуру в цілому і зокрема мову. Проаналізуємо кожен із цих елементів детальніше.

Для будь-якого етносу значення сакрального має культивована і таким чином освоєна, присвоєна ним територія, земля предків. Проте Вітчизна – це не тільки і не настільки земля де народився, сформувався певний етнос. Це місце героїчних вчинків його кращих синів і доньок, це могили предків, символи створеної ними держави, це щось дійсно священне, щось таке, що змушує людей жертвувати заради Вітчизни власним життям. Цим терміном позначається своєрідна духовна сила, яка, за словами відомого поета, навіть «дим Вітчизни» робить для нас солодким і приємним. Поняття «Вітчизна» і «держава» тут розглядаються як близькі, але не тотожні. Ступінь сакральності Вітчизни порівняно з державою є набагато вищим. Держава – це інструмент, який забезпечує задоволення потреби в суверенності, самобутності, самодостатності Вітчизни, інструмент, що виконує функцію захисту Вітчизни,

інструмент що створює оптимальні можливості фізичного і духовного існування того чи того етносу.

Другою із найвищих духовних цінностей етносу є його етнічна автентичність. Під етнічною автентичністю тут розуміється усвідомлена тим або тим етносом його відмінність від інших етнічних утворень, здатність до стійкого відтворення цієї відмінності. Етнічна автентичність – це непереборна воля до збереження, захисту своєї етнічної самобутності. Це потенціал протидії будь-якому втручанню із зовні, незбориме прагнення до самостійного оцінювання своєї власної історії, своїх національних героїв і антигероїв тощо.

Нарешті, до цінностей кожної етносоціокультурної системи безумовно слід віднести і мову, культуру в ширшому аспекті. Через поняття закріплені в мові людина пізнає, оцінює, перетворює не тільки світ, що її оточує, але і саму себе. Мова є засобом, своєрідним інструментом здійснення ідентифікації та самоідентифікації етносів. Мова – своєрідне підґрунтя світобачення. Саме через мову ми засвоюємо поняття, в змісті яких містяться характеристики добра і зла, справедливості і несправедливості, прекрасного і потворного, шляхетного і ницого. У мові містяться виміри як природного так і соціокультурного середовища нашого існування.

Попередньо уже зазначалося, що будь-яка цілеспрямована трансформація етносоціокультурної системи, закономірно означає, що певні перетворення відбуваються і у змісті кожної із названих вище ціннісних орієнтацій, адже вони є елементами структури етносоціокультурної системи. Тобто, зміст названих вище цінностей змінюється, у певному розумінні рухається від стану позначеному як вихідний, тобто такий, який мав місце на початок процесу перетворення, до тієї сукупності характеристик, яка вважається цільовою, якою перетворення має завершитися. Відтак, якщо вихідний зміст ціннісних орієнтацій через цілеспрямоване перетворення зазнав деяких змін, став іншим але не набув проєктованих суб'єктом трансформаційних дій – вимірів, то цілком слушно буде вважати, що названі ціннісні орієнтації, а відтак і етносоціокультурна система в цілому знаходиться в маргінальному стані. Тобто, ціннісні орієнтації можуть виконувати функцію емпірично фіксованого індикатора за яким з контексту етносоціокультурної структури суспільства вирізняється етномаргінальна соціальна спільність.

Таким чином, для того щоб довести, або заперечити наявність в українській етнічній соціокультурній системі етномаргінальної субкультури, потрібно зафіксувати наявність чи відсутність у ньому таких ціннісних орієнтацій, зміст яких мав би проміжний між українською і неукраїнською етнічними культурами характер. Тобто, за емпірично фіксованими ознаками з української етнічної суперкультури потрібно вирізнити специфічну етнічну субкультуру, яка містить у своїй структурі такі ціннісні орієнтації, за якими для цієї групи етнічних українців суверенність української держави, самобутність історії українського етносу, його мова, культура в цілому тощо по суті не є цінностями. Тобто, по суті є цінностями, що мають нейтральне чи негативне значення. Хоча представники цієї спільності можливо і ототожнюють себе з

українським етносом, однак за критерієм духовних цінностей вони ідентифікуються з цінностями іншого не українського етносу. Тут важливо підкреслити що автор має на увазі не ту спільноту людей (у складі етнічних українців), які, наприклад, знають і розмовляють двома чи більшою кількістю (українською і неукраїнськими) мовами, а ту, в якій до української мови, української етнічної культури тощо ставляться як до чогось упослідженого, меншовартісного, такого, чим можна нехтувати, ту, для якої українськість не є будь-якою цінністю.

Формат статті не дозволяє здійснити вичленування, розлогого аналізу усіх тих форм, через які виявляється етномаргінальна субкультура. Тому у цій розвідці автор пропонує фіксувати наявність в українській етнічній суперкультурі, етномаргінальної етносоціокультурної системи через аналіз ставлення до мови як до певної цінності. В українській етнічній суперкультурі українська мова є однією із найвищих духовних цінностей тим, що беззастережно можна віднести до категорії «сакральне». А тому декларування себе українцем і одночасне упослідження, паплюження цієї цінності, відверте нехтування знанням української мови, відразу до неї, тобто орієнтація на мову того етносу з яким індивід ідентифікує себе, як на негативну цінність цілком виправдано можна розглядати як форму виявлення етномаргінальної субкультури.

Етномаргінальна субкультура і, отже, етномаргінальна соціальна спільність формувалися в структурі українського етносу через процес його цілеспрямованої, жорстокої, почасти кривавої русифікації. Підґрунтям ствердженню того, що саме російська етносоціокультурна система стала основним чинником формування в структурі української етнічної суперкультури етномаргінальної субкультури і, відповідно, в етнічній структурі українського суспільства етномаргінальної соціальної спільності є три обставини. По-перше, те, що основна маса українських земель, а отже і найбільша частина українського етносу знаходилася під асимілюючим впливом спочатку Російської Імперії, а потім СРСР і нарешті РФ. По-друге, ці землі найдовше знаходилися під владою чужої для українців російської держави, а отже українська етнічна культура найдовше, порівняно з іншими етнічними культурами, що чинили на неї асимілюючий вплив, знаходилася під впливом саме цієї етносоціокультурної системи. По-третє, правителі саме цієї держави докладали і докладають найбільших зусиль для асиміляції як українського етносу, так і тих етнічних меншин, що проживали та проживають на теренах України.

Фактів, що підтверджують сказане у попередньому абзаці більше ніж досить. Про це, зокрема, свідчать відомі Валуєвський та Емський укази. Асиміляторську відносно до України і українців політику проводив і ЦК КПРС. Фактом, який підтверджує цю тезу, серед іншого може бути відома праця І.Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Її основним лейтмотивом є осуд автором цього доробку русифікації, що активно проводилася в Україні відносно до автохтонного і титульного етносу, яким в її державних кордонах є українці.

Причому, автор названої розвідки підкреслював, що така політика, відносно до українського етносу проводиться у межах всього радянського періоду історії України. Асиміляційний етносоціокультурний тиск на Україну продовжує здійснювати і сучасна РФ. Підтвердженням цьому є і засилля російськомовної продукції в періодичних виданнях та на каналах телебачення України, і публічні заяви російських державних та релігійних діячів з претензіями на українську територію, на приєднання України до так званого «Русского мира», на приналежність України до якогось міфічного «єдиного братнього народу», мовою якого, звісно що, має бути російська, і нелегітимне перебування бази російського ЧФ в українському місті Севастополь тощо.

Отже, підкреслимо ще раз, наявність (або відсутність) в структурі української етнічної суперкультури етномаргінальної субкультури може засвідчити фіксація такої етносоціокультурної спільноти, для якої рідною є мова не того етносу, з яким вона себе декларативно ідентифікує, а своєрідна суміш, деякий гібрид російської та української мов. Духовні цінності якої одночасно частково ототожнюються і відрізняються, як від цінностей українського так і неукраїнського етносів. Та соціальна спільність, яка генерує гібридну, наприклад, українсько-російську мову, ціннісні орієнтації, з точки зору її етнічної ідентифікації не може ототожнюватися ні з українським, ні з російським етносами. Адже, за визначенням, не можна, наприклад, ототожнювати з українським етносом групу тих людей, які хоча й називають себе українцями, але не розмовляють українською мовою тому, що вважають її меншовартісною, недосконалою для яких українська духовність, українські святині не мають значення сакрального. Цей етнічний атрибут ігнорується ними. Тобто, для них не є цінністю суверенітет української держави, історична самобутність українського народу тощо. Така спільнота людей, отже, не володіє всією сукупністю духовних атрибутів українського етносу. Звісно, що без фіксації в цієї спільноти того параметру, який є атрибутом українського етносу, її не можна ідентифікувати з цим етносом, тобто не можна ототожнювати з українською нацією. Вона приналежить до неї тільки частково, лише в окремих аспектах, наприклад, територіально чи економічно.

Специфічне становище цієї етносоціальної спільноти в етносоціальному просторі визначається тим, що будь-який етнос, і український також є певною якісною визначеністю. Якщо у процесі порівняння сукупності вимірів однієї якісної визначеності, яка є еталоном, з іншою виявляється, що порівнюваний об'єкт має тільки частину із сукупності атрибутивних параметрів еталонової якісної визначеності, то, такий об'єкт не є тотожним еталону в повному обсязі. Наприклад, порівнюваний об'єкт може бути ідентичним еталону за формою, але в інших якісних характеристиках відрізнятися від нього. Отже він тільки частково ототожнюється з еталоном.

Джерелом емпіричного матеріалу на підґрунті аналізу якого можна стверджувати, або заперечувати гіпотезу щодо наявності в українській етносоціокультурній системі етномаргінальної субкультури і відповідно спільноти, що таку субкультуру представляє, стануть результати останнього,

того що відбувався у грудні 2001 року перепису населення України. В анкеті, що її заповнювали респонденти були два важливі для нашого дослідження питання. У першому із них їм пропонувалося визначитися із своєї етнічною ідентичністю. У другому, йшлося про мову, яку респондент вважав рідною. Пояснимо взаємозв'язок відповідей на ці запитання детальніше. Якщо певний індивід ідентифікує себе з якимось конкретним етносом, то цілком виправдано буде очікувати що і мова цього етносу трактуватиметься ним як рідна. Тобто, відповіді на ці два запитання повинні співпадати. Таке співпадання вказує, що респондент, так би мовити представляє собою «класичного», «чистого» представника того або того етносу, відтак етнічної культури. Однак відповіді на ці запитання можуть мати і розбіжний характер. Тобто, індивід ідентифікує себе з одним етносом, але рідною називає мову іншого етносу, не того з яким він себе ідентифікує. У цьому, другому разі приналежність респондента до того етносу з яким він себе ідентифікує може бути тільки частковою. Адже він не відповідає усім атрибутивним вимірам того етносу з яким він себе ідентифікує. Отже, якщо аналіз результатів перепису населення України виявить серед етнічних українців тих, хто ідентифікує себе з українським етносом, але рідною називає не українську, а будь-яку іншу мову, наприклад, російську то всю цю групу слід вважати маргінальною етносоціокультурною спільнотою.

Вчинений аналіз, по-перше, підтвердить або заперечить наявність в структурі українського етносу етномаргінальної соціокультурної спільності. По-друге, через підрахунок представників етномаргінальної субкультури в окремих регіонах можна буде зафіксувати загальну чисельність етномаргінальної спільноти в Україні. По-третє, можна буд визначити регіональну локалізацію етномаргінальної субкультури на теренах української держави. Звісно, якщо, по-перше, в українській етнічній суперкультурі має місце етномаргінальна субкультура і якщо, по-друге, таку субкультуру дійсно характеризує регіональна локалізація. З цією метою територія України буде поділена на три регіони: 1) Північно-Західний ; 2) Центральний; 3) Південно-Східний. До Північно-Західного регіону були віднесені: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська області. Центральний регіон склали: Вінницька, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська області та в окрему стрічку винесено місто Київ. Нарешті, Південно-Східний регіон представляють: АРК Крим, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Херсонська області та в окрему стрічку винесено місто Севастополь.

Отже, за даними державного комітету статистики України на момент перепису населення, на території країни проживали українці, чисельність яких становила 37541700 осіб, або 77,8% від загальної кількості населення. За роки, що минули від перепису населення 1989 року, чисельність українців зросла на 0,3%, збільшилася також їх питома вага серед мешканців України – на 5,1 відсоткового пункта.

Друге за чисельністю місце, порівняно з титульним етносом і перше серед національних меншин посіла російська етнічна меншина. Її чисельність у співставленні з переписом 1989 року зменшилася на 26,6% і нараховувала на дату перепису 8 334 100 осіб. Питома вага росіян у загальній чисельності населення зменшилася 4,8 відсоткового пункту і склала 17,3%

Загальна чисельність інших етнічних меншин, тобто не враховуючи чисельності росіян, склала 1811100 осіб. Якщо усе населення України прийняти за сто відсотків, то чисельність цієї групи складала 4,9 відсоткового пункту.

Аналіз емпіричного матеріалу буде розпочато із співставлення чисельності титульного етносу, по-перше, з найбільшою етнічною меншиною, а, по-друге, із загальною чисельністю решти етнічних меншин, що проживають у межах кожного із вичленуваних регіонів. Таким чином будуть отримані дані про чисельне співвідношення етнічних груп, що мешкають в Україні, так би мовити в «чистому вигляді». Ці дані відображають таблиці №№ 1,2,3,4.

Таблиця №1. Співвідношення етнічних груп у межах Північно-Західного регіону

Область	Чисельність титульного етносу (осіб)	Чисельність російської етнічної меншини (осіб)	Чисельність інших етнічних меншин (осіб)
Волинська	1025000	25100	3200
Житомирська	1255000	68900	56500
Закарпатська	1010100	31000	206700
Івано-Франківська	1371200	24900	Дані відсутні
Львівська	2471000	92600	24300
Рівненська	1123400	30100	138000
Сумська	1152000	121700	4300
Тернопільська	1113500	14200	3800
Хмельницька	1339300	50700	36600
Чернівецька	689100	37900	187900
Чернігівська	1155400	62200	7100

Таблиця №2. Співвідношення етнічних груп у межах Центрального регіону

Область	Чисельність титульного етносу	Чисельність російської етнічної	Чисельність інших етнічних меншин (осіб)
---------	-------------------------------	---------------------------------	--

	(осіб)	меншини (осіб)	
Вінницька	1674100	67500	12700
Київська	1684800	109300	11400
м. Київ	2110800	337300	46200
Кіровоградська	1014600	83900	18800
Полтавська	1481100	117100	11400
Черкаська	1301200	75600	21500

Таблиця №3. Співвідношення етнічних груп у межах Південно-Східного регіону

Область	Чисельність титульного етносу (осіб)	Чисельність російської етнічної меншини (осіб)	Чисельність інших етнічних меншин (осіб)
АРК Крим	492 200	1 180 400	308 000
Дніпропетровська	2 825 800	627 500	59 400
Донецька	2 744 100	1 844 400	173 600
Запорізька	1 364 100	476 800	59 900
Луганська	1 472 400	991 800	35 500
Миколаївська	1 034 500	177 500	34 400
Одеська	1 542 300	508 500	339 300
Харківська	2 048 700	742 000	105 100
Херсонська	961 600	165 200	45 900
м. Севастополь	84 400	270 000	13 800

Загальне співвідношення чисельності титульного етносу з російською та іншими етнічними меншинами відображає наступна таблиця.

Таблиця №4. Співвідношення етнічних груп у трьох вирізнених регіонах

Регіон	Чисельність титульного етносу (осіб)	Чисельність російської етнічної меншини (осіб)	Чисельність інших етнічних меншин (осіб)	Співвідношення чисельності титульного етносу до російської етнічної меншини	Співвідношення чисельності титульного етносу до інших етнічних меншин

Північно-Західний	13 705 000	559 300	544 200	24,5 до 1	25,1 до 1
Центральний	9 266 600	790 700	122 000	11,7 до 1	75,9 до 1
Південно-Східний	14 570 100	6 984 100	1 144 900	2,0 до 1	12,7 до 1

Отже, аналіз даних державного комітету статистики України показує, що в Північно-Західному регіоні титульний етнос у приблизно рівній пропорції чисельно домінує як над російською етнічною меншиною, співвідношення 24,5 до 1, так і над загальною чисельністю усіх інших етнічних меншин, співвідношення 25,1 до 1. У центральному регіоні домінування чисельності титульного етносу над російською етнічною меншиною різко зменшується і складає уже 11,7 до 1. На відміну від двох інших у цьому регіоні найбільшим є переважаюча чисельності титульного етносу над іншими етнічними меншинами. Цей показник складає тут 75,9 до 1. Щодо Південно-Східного регіону, то у ньому порівняно із Північно-Західним різко, більше ніж у 12 разів, зростає чисельність російської етнічної меншини. У цьому регіоні співвідношення титульного етносу відносно до російської етнічної меншини складає 2,0 до 1.

Попередньо уже відзначалося, що методика проведення всеукраїнського перепису населення передбачала відповіді на два важливі для нашого дослідження запитання. У першому респонденту пропонувалося ідентифікувати себе з тим чи тим етносом. У другому йому потрібно було вказати, яку мову він вважає рідною. Відповіді на ці запитання стали своєрідним підґрунтям для визначення критерію за яким в українському суспільстві вирізняється особлива (проміжна) етнічна субкультура. Її особливість (проміжність) полягає у тому що вона ототожнюється з українською етнічною культурою і водночас не містить у своїй ціннісній структурі (серед іншого) української мови. Її репрезентанти називають рідною мову того етносу, з яким вони себе не ототожнюють. Тобто, та мова, яку вони називають рідною і, мова того етносу, з яким вони себе ототожнюють, не співпадають. Цей факт і є тією ознакою за якою по-перше, явище етнічної маргінальності вирізняється в структурі української етнічної суперкультури, по-друге, етномаргінальна культура в структурі української етнічної суперкультури кваліфікується як субкультура. Кількісні характеристики тієї групи людей, які назвали себе етнічними українцями, або представниками не російської етнічної меншини, але рідною назвали російську мову в окремих областях трьох вирізнених вище регіонів відображають таблиці №№ 5,6,7.

Таблиця №5. Ставлення до російської мови в областях Північно-Західного регіону

Область	Українців, що назвали рідною російську мову (осіб)	Представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову (осіб)	% представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову	% представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову (осіб)
Волинська	3075	841	0,3	26,3
Житомирська	27610	13560	2,2	24
Закарпатська	5050	3100	0,5	1,5
Івано-Франківська	2742	Дані відсутні	0,2	18,5
Львівська	9884	7290	0,4	30
Рівненська	4493	3270	0,4	23,7
Сумська	87552	1492	7,6	34,7
Тернопільська	1113	399	0,1	10,5
Хмельницька	12053	11126	0,9	30,4
Чернівецька	8958	43404	1,3	23,1
Чернігівська	64702	4061	5,6	57,2

Дані з таблиці №5 засвідчують, що в Північно-Західному регіоні відсоток українців, що назвали рідною російську мову, найбільшим є в Житомирській, Сумській і Чернігівській областях. Вони безпосередньо межують з територією РФ, це очевидно і позначилося на вказаному вимірі. Практично у цих самих областях, до них додається тільки Львівська, найвищим є відсоток чисельності представників неросійських етнічних меншин, що назвали рідною мову російської меншини.

Таблиця №6. Ставлення до російської мови в областях Центрального регіону

Область	Українців що назвали рідною російську	Представників інших етнічних меншин, що	% представників титульного етносу, щ	% представників інших етнічних
---------	---------------------------------------	---	--------------------------------------	--------------------------------

	мову (осіб)	назвали рідною російську мову (осіб)	назвали рідною російську мову	меншин, що назвали рідною російську мову
Вінницька	20089	3746	1,2	29,5
Київська	25272	3762	1,5	33
м. Київ	299736	19265	14,2	41,7
Кіровоградська	3348	2068	3,3	11
Полтавська	42951	4639	2,9	40,7
Черкаська	20819	5762	1,6	26,8

Відсоток чисельності представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову в областях Центрального регіону є близьким до показників Північно-Західного регіону. Особливе місце в Центральному регіоні займає місто Київ. У столиці України більше 14 відсотків етнічних українців назвали рідною мову російської етнічної меншини.

Таблиця №7. Ставлення до російської мови в областях Південно-Східного регіону

Область	Українців, що назвали рідною російську мову (осіб)	Представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову (осіб)	% представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову	% представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову
АР Крим	292859	185416	59,5	60,2
Дніпропетровська	490500	2198	17,3	38,0
Донецька	161077	130200	58,7	75,0
Запорізька	421506	35940	30,9	60,0
Луганська	727365	24779	49,4	69,8
Миколаївська	181037	17372	17,5	50,5
Одеська	434928	162185	28,2	47,8
Харківська	528564	50658	25,8	48,2
Херсонська	125008	17166	13,0	37,4
*м. Севастополь	Дані відсутні	Дані відсутні	Дані відсутні	Дані відсутні

* За даними Державного комітету статистики України, мовний склад населення в м. Севастополь характеризується переважною однорідністю. 90,6% населення рідною мовою вважають російську, 6,8% – українську.

В областях Південно-Східного регіону відсоток представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову, набагато вищий, ніж в областях двох інших регіонів. Наприклад, в АР Крим та Донецькій області він перевищив 50%, а в Луганській майже досягнув цієї позначки.

Узагальнимо тепер дані, що характеризують ставлення до російської мови представників титульного етносу та представників інших (не російської) етнічних меншин в цілому по кожному із виокремлених регіонів. Ці дані будуть відображені в таблицях під №№ 8,9,10.

Таблиця №8. Оцінка російської мови, як рідної в Північно-Західному регіоні

Загальна чисельність представників титульного етносу (осіб)	Чисельність представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову (осіб)	Загальна чисельність представників інших етнічних меншин (осіб)	Чисельність представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову (осіб)	% від представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову	% від загальної кількості представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову
13705000	227232	544200	88543	1,77	25,44

Таблиця № 9. Оцінка російської мови як рідної в Центральному регіоні

Загальна чисельність представників титульного етносу (осіб)	Чисельність представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову (осіб)	Загальна чисельність представників інших етнічних меншин (осіб)	Чисельність представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову (осіб)	% від загальної кількості представників титульного етносу, що назвали	% від загальної кількості представників інших етнічних меншин, що назвали

				рідною російську мову	рідною російську мову
9266600	412215	122000	39242	4,11	30,45

Таблиця № 10. Оцінка російської мови як рідної в Південно-Східному регіоні

Загальна чисельність представників титульного етносу (осіб)	Чисельність представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову (осіб)	Загальна чисельність представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову (осіб)	Чисельність представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову (осіб)	% від загальної кількості представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову	% від загальної кількості представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російську мову
14570100	4812554	1144900	625914	33,36	54,1

На підґрунті здійсненого вище аналізу буде побудовано таблицю № 11, що відображає чисельність етномаргінальної групи у кожному із виокремлених регіонів

Таблиця №11. Визначення чисельності регіональних етномаргінальних груп

Назва регіону	Загальна чисельність населення (осіб)	Чисельність титульного етносу (осіб)	Чисельність російської етнічної меншини (осіб)	Загальна чисельність інших етнічних меншин (осіб)	Чисельність представників титульного етносу, що назвали рідною російської етнічної меншини (осіб)	Чисельність представників інших етнічних меншин, що назвали рідною російської етнічної меншини (осіб)	% представників титульного етносу, що назвали рідною російську мову	% від загальної чисельності представників етнічних меншин, що назвали рідною російську мову (осіб)	Чисельність етномаргінальної групи в регіоні (осіб)	Співвідношення чисельності титульного етносу до етномаргінальної групи
Північно-Західний	14 959 100	13 705 000	559 300	544 200	227 322	88 543	1,77	25,44	315 865	43 до 1

Центральний	10 377 700	9 266600	790 700	122 000	412 215	39 242	4,11	30,45	451 457	20 до 1
Південно-Східний	23 120 300	14 570 100	6 984 100	1 1749 00	4 812 554	625 914	33,36	54,1	5 438 468	2,6 до 1

Аналіз зведеної таблиці (№11) допомагає вирізнити чисельність маргінальної етносоціокультурної спільності, що сформувалася в українському етносі в межах його історичного буття. На початок 2001 року її носіями були 6 205 790 осіб. Саме така кількість етнічних українців, та представників не російської етнічних меншин заявила, що вони ідентифікують себе або з українським етносом або з певною етнічною меншиною, але рідною назвали не мову того етносу, з яким вони себе ідентифікували, а російську мову, тобто мову того етносу, з яким вони себе не ідентифікують, отже, який є для них чужим. Такою відповіддю на ці двоє запитань представники названої групи фактично засвідчили своє становище на межі двох різних етносоціокультурних середовищ. Першим із цих середовищ є те, з яким вони себе ідентифікували, другим – мову якого назвали рідною. Адже ідентифікувати себе з певним етносоціокультурним середовищем і водночас вважати мову цього середовища чужою для себе означає, по суті тільки частково належати до такого соціокультурного середовища. Аналогічно, якщо індивід, що належить до певної етнічної меншини вважає рідною мову не тієї етнічної меншини, з якою він себе ідентифікує, а мову якоїсь іншої етнічної меншини до кожного із цих соціокультурних середовищ він належить тільки частково.

Порівняння чисельності етномаргінальної групи у вичленуваних регіонах чітко вказує на те, що по-перше, найчисельнішою вона є у Південно-Східному регіоні. По-друге, чисельність етномаргінальної субкультури в українському суспільстві у просторовому вимірі зростає із Заходу на Південь і Схід. Південно-Східний регіон України, він межує з РФ, зазнавав і зазнає найпотужнішого маргіналізуючого тиску з боку Північно-Східного сусіда України. Чисельність етномаргінальної соціальної групи в абсолютних показниках тут досягла майже п'яти з половиною мільйонів чоловік. Для порівняння в Центральному регіоні цей показник не піднімається і до півмільйона, а в Північно-Західному – навіть до третини мільйона. Цю ж тенденцію відображає співвідношення титульного етносу до етномаргінальної групи. У Північно-Західному регіоні України ця пропорція складає 43 до 1, в Центральному 20 до 1, а в Південно-Східному тільки 2,6 до 1.

Наведені вище результати аналізу емпіричних даних переконують, що у процесі історичного розвитку в українському етносі дійсно сформувалася специфічна етномаргінальна субкультура. Утворення цієї субкультури стало

своєрідним епіфеноменом процесу асиміляції по-перше, автохтонного, титульного етносу і, по-друге, тих етнічних меншин що мешкають в Україні.

І на завершення доречним уявляється згадати слова В. Винниченка про те, що української історії не можна читати без брому. Історія формування та функціонування в українському суспільстві етномаргінальної соціальної спільності є яскравою ілюстрацією цього твердження. Більш ніж трьохсотлітні потуги асиміляції етнічних українців автохтонного і титульного в Україні етносу за час його перебування у складі спочатку Російської імперії, а потім СРСР стали причиною формування в українському суспільстві етномаргінальної субкультури. Названа субкультура, це зокрема доводить і здійснений аналіз, відносно до українського етносу є руйнівною силою, чинником дестабілізації і потрясінь. Без усвідомлення цього об'єктивного факту, без його неупередженого, глибокого і всебічного дослідження, без розробки комплексу заходів спрямованих на його усунення українське суспільство приречене на політичні колізії, на стагнацію, на відставання в темпах свого історичного поступу порівняно з суспільствами, в яких етномаргінальні субкультури не мають такого значного впливу на їх еволюцію.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. Соціологія: словник термінів і понять./ За ред. Біленького Є.А., Козловця М.А. – К.:Кондор, 2006. – 103 с.
2. Соціологія: терміни, поняття, персоналії./ За ред. Пічі В.М К.: «Каравела», Львів:«Новий Світ – 2000».-117 с.
3. Краткий словарь по социологии. – М.: Политиздат, 1988. – 464 с.
4. Аза Л. Етносоціологія: сучасний контекст.// Соціологічна теорія: традиції та сучасність. К., 2007. – 204 с.
5. Цит. За «Націоналізм». Антологія. К.: «Смолоскип», 2000. – 23 с.
6. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад.: В. І. Волович, В.І.Тарасенко, М.В.Захарченко та ін.; Під заг.ред. В.І.Воловича. – К.: Укр.Центр духовн. культури, 1998. – 347 с.
7. Філософський словник. / За ред. Шинкарука В.І. К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1973. – 475-476 с.
8. Park R. E. Human Migration and the Marginal Man \ American Journal of Sociology. – 1928. – Vol. 33. – P. 892

9. Park R. E. Human Migration and the Marginal Man // American Journal of Sociology. – 1928. – Vol. 33. – P. 893
10. Современная западная социология: словарь. / Сост. Давыдов Ю.Н., Ковалева М.С., Филиппов А.Ф. М.: Политиздат, 1990. – 432 с.
11. Современная западная социология: словарь. / Сост. Давыдов Ю.Н., Ковалева М.С., Филиппов А.Ф. М.: Политиздат, 1990. – 432 с.
12. Маргинальность в современной России/ Е.С.Балабанова, М.Г.Бурлуцкая, А.Н.Демин и др.; Сер. «Научные доклады». Вып.121 – М.:МОНФ, 2000. – 27 с.
13. Пригожин А.И. Сущность переходных процессов// Социология перестройки. М., 1990. – 97 с.
14. Соболева Н. Соціологія суб'єктивної реальності. //Соціологічна теорія: традиції та сучасність. К., 2007. – 264 с.
15. Словник іншомовних слів./ За ред. Пустовіт Л.О. К.: Довіра, 2000. – 903 с.
16. Соціологія: словник термінів і понять./ За ред. Біленького Є.А., Козловця М.А. – К.:Кондор, 2006. – 306 с.
17. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. Уклад.: В.І.Волович, В.І.Тарасенко, М.В.Захарченко та ін.; Під заг.ред. В.І.Воловича. К.: Укр.центр духовн. культури, 1998. – 612 с.
18. Социологический энциклопедический словарь./ Редактор-координатор Осипов Г.В. – М.: Норма, 1998. – 350 с.
19. Кравченко А.И. Социология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – Екатеринбург: Деловая книга, 1998. – 64. с.
20. Социологический энциклопедический словарь./ Редактор-координатор Осипов Г.В. – М.: Норма, 1998. – 225 с.

Інформація про автора.

Балановський Ярослав Михайлович
 20300 Ярослав Балановський, вул. Піонтковського 4, кв. 21. м. Умань,
 Черкаської обл.
 Телефон домашній 04744-3-88-64; мобільний +380632090875
Місце роботи: Уманський державний педагогічний університет ім. Павла
 Тичини.
Посада: старший викладач
Науковий ступінь: кандидат політичних наук